

૩૧૩૧
હિંદુમાં કુસંપ.

૩૧૩૧

(એક નાટક)

રચનાર.

ચંદુલાલ લલુભાઈ ઝવેરી.

છાયાવી પ્રસીદ્ધ કરનાર.

બી.સી. એલ. એમ. એન્ડ. કે.

વસંતતિલકા.

પ્રેમે પ્રભૂ પતિ પૂજ્ય તજીને પ્રમાદ,
જન્યુ, જુગેશ સરવેશ વિપેશ વાદ;
દો દાસને કરી સુખ્યાલ દયાલ દાદ,
કાઢી કુસંપ, કર હિંદુ કુસંપ સાદ.

અંમદાવાદમાં

“ ન્યાયસાગર પ્રેસમાં છાપ્યુ. ”

આવૃત્તી ૧ લી—પ્રત ૧૦૦૦

સંવત ૧૯૪૩...સન ૧૮૮૭.

કીમત ૩૦-૨-૦ ટપાલખર્ચ જુદુ

હિંદુમાં કુસંપ.

(એક નાટક)

રચનાર.

ચંદુલાલ લલુભાઈ ઝવેરી.

છપાવો પ્રસીદ્ધ કરનાર.

બી. સી. એલ. એમ. એન્ડ. કે.

અમદાવાદમાં

રીચી રોડના રસ્તા ઉપર અંપોળના નાકે

ખાલા હનુમાનની પાસે ભટ. મુળદો.

લતરાંમના મકાનમાં ન્યાયસાગર પ્રેસ

માં મગનલાલ વૃન્ધાખણદાસે પોતા

ના છાપખાનામાં છાપ્યો.

સંતત ૧૯૪૩.....સન ૧૯૮૭.

કીમત રૂ-૨-૦

પ્રસ્તાવના.

આ લઘુ ગ્રંથ રચનાનું મુખ્ય કારણ— હિંદુસ્તાન કે જે પૂર્વે આખી દુનીઆમાં સર્વ વાતે શ્રેષ્ઠ ગણાતો હોતો, તેજ હિંદુસ્તાન કુસંપ તથા ખીજ દુરગુણને લીધે ખરાબ હાલતમાં આવી પડ્યો છે ને લોકોનો અંદર જ્યારે કુસંપ પ્રવેશ કરે છે, ત્યારે તેમને ખેદાન મેદાન કરી નાંખે છે. જોકે કુસંપનું વર્ણન મોટા પંડિતો કરવાને લાયક નથી તો મારામાં એટલો શક્તિ ક્યાંથીજ હોય? હું આપની આગલ નીવેદન કંઈક, તે જુજ માત્ર છે તો પણ હામ ભીરી ને ક હુછુકે આ લઘુ ગ્રંથ જે મેં બહાર પાડ્યો છે. તે આપ જેવા સાહેબોને જુજ માત્ર પણ કામનો થઈ પડશે. પણ પેહેલાંથી પોતાના બહાર પાડેલી ચોપરીની કુલાહ મારવો એ મુખ્ય કામ છે. પ્રીય વાંચનારા તમે જાણતા હશે કે હાલમાં ધણી ચોપડાઓ નીકળે છે. તેમ વાંચવાનો શોખ લોકોની અંદર ધણી વધ્યો છે. તો એક આ લઘુગ્રંથને પણ આપની તરફથી આશ્રય મળશે એવી માહરી આશા છે.

આ લઘુ ગ્રંથ રચવામાં અને પ્રસીદ્ધ કરવામાં લાલ
ભાઈ ફકીરભાઈ, શેઠ. મોહનલાલ હી, ભગુભાઈ ફતેન્દ્ર
કારભારી, અને ખી. આર. દેસાઈ, એમણે પુર્ણ મદદ આ
પીછે. તેથી હું તેઓનો આભારી થાઉં છું

તા - ૧૭-૬-૮૭ } લી. કર્તા.
અમદાવાદ

વાંચો

અને સંપ કરાવો

વંચાવો

દિ. ૧૫. ૧૯૨૬

નાટક પાત્ર

અંક ૧૯૧.

सुत्रधार..... नाटकाधिपति
 विदुषः..... भराकरे.
 सुंदरलाल..... नगरनोवेषारी.
 सुंदरभा..... तेनीखी..
 मणिलाल..... तेनोछाफरे.
 भर्कटदास..... सुंदरलालनो भीत्र.पाछणथीशत्रु
 कमणा..... भर्कटदासनोखी तथा सुंदरभानो
 जेनपणी.
 हीरालाल..... भर्कटदासनो छाकरे.
 महालक्ष्मी..... } सुंदर भानी सत्य जैनपणीयो.
 अदन }
 सीपाध, वेपारीयो बोगरे.

હિંદુમાં કુસંપ.

સુત્રધાર—(સભા મંડપમાં આવીને)આપને આ જગ્યાએ ખીરાજેલા જ્ઞેષ્ઠને મને અત્યંત હર્ષ ઉત્પન્ન થાયછે પે હેલાં મારે અંહા આવવાનું કારણ આપનો સમક્ષ નીવેદન કરવું જ્ઞેષ્ઠએ. આપણા હિંદુઓ કુસંપમાં ગરક થઈ ગયાછે. કાંઈ કોઈની વાત આવી કે તેની નીંદા કરવા પેશે તો પે કલાક નકામા ગાળે પણ પે કલાક કાંઈ સારા કામમાં ગાળે નહીં.કોઈ પણ માણસ અમુક માણસ વીશે સાડ ખોલતો જણાયતો અદેખો માણસ તેને આડું અવળું સમજવી કાળાં ઘોળાં કરેછે. મરદમાં કુસંપ છે તે ના કરતાં ઘણું દરજે સ્ત્રીઓમાંછે.તે કુસંપ સ્ત્રીઓના અભણ રહેવાથી તથા વિદ્યા રૂપી જે ખીજ તેને વિશે કાંઈ પણ ભણેલી નથી એવી સ્ત્રીઓથી થાયછે. હવે તેને વધારે નહીં લંખાવતાં હું આપની પાસે એટલું માગુછું કે કુસંપોનું ખોજ જે આપણાંમાં રોપાયુંછે તેને જડ મુળથી નાશ કરવાના ઉપાયમાં મંડયા રેહેવું. ઘણી ઘણી વાર કુસંપથી લડાઈઓ, ધરમાં કંકાસ, અને અન્ય લોકોના વહેવારમાં લંગ કરાવેછે.કોઈ કોઈ વખત કુસં

પૃથી એવાંતો વેર ખંધાયછેકે તે મરતાં સુધી પણ એક
ખાનને ખોલાવતાં નથી અને એક એકના ઉપર દાંત
પોસીને રહેછે. તેમજ જો તે માણસોમાનો એક દુઃખ
માં આવી પડેતો તેનાં ઉપર ખીજે માણસ વળી વધા
રામાં તેને ચોડવવાનું કરેછે. હવે હું વધારે કહેવા મા
ગતો નથી. જે નાટક તમે જોવા આવ્યાછો. તે નાટક
માં એનું વર્ણન આવશે. તે જોઈ તમે કુસંપ તજશો
એવી આશા રાખું છું.

(એક વિચીત્ર માણસ પ્રવેશ થઈને)

વિદુષક= હુંએ આશા રાખું છું.

સુત્રધાર=અરે આ ભાઈ તું શેની આશા રાખેછે.

વિં= અરે ભાઈ લાડવાનીજતો.

સુ=અરે ભાઈ અહીં લાડવાની વાત કરવાની નથી,
અંહી કાંઈ નાત જમતી નથી.

વિં=અરે તું જુદું કેમ ખોલેછે, નાતની વાત હું કયા
રે કરું, પણ લાડવાતો ખવરાવીશ.

સુ=અલ્યા તુ કોણુછે તારૂં નામ દેઈશ?

વિં=નામ દેવાનાતો પછીશ ખેઠાછે.

સુ=(સભા સામુ જોઈને)આતો કોઈ વીચીત્રછે, અલ્યા
તને ખબર નથી કે સુધારાવાળામાં કેવી રીતે ચાલવું.

વિ०=અલ્યા શું ખોલેછે કુધારાવાળા ક્યાંછે?

સુ०=અલ્યા ખટ્ટા ચડાવીને આંચોછેકે, અરે મુખ
સુધારાવાળા.

વિ०=અરે અંહોતો સુધારા વાળાએ નથીને કુધારાવા
ળાએ નથી, હુતો અહીં સપાટ મેદાન જોઉં,

સુ०=(વીંદુશકનો કાન પકડીને)જો આ કૂજરખાન, માન
ચંદ્રશા, મહોકમચંદ જોયાં?

વિ०=આ મારા ખાપ કૂજરખાં એટલો પરોઢીયાને ખા
નાર ત્યારે હું ઉભો રહીશતો મને પણ ખાઈ જ
શે, લે ત્યારે હું તો આ ચાલ્યો પણ આ જોયાંકે પુછડાં
ભાઈ, ફલાણાભાઈ, આ મહોકમચંદ જોયા, વળી પે
લા પગ ઉપર પગ ચઢાવી માથા ઉપર ડોગલું મુકી
ખેડાછે તે કોણ કેમ ખોલતો નથી.

સુ०=કુષ્ઠ અંહીથી જ તાર કાંણ કર.

વિ०=ત્યારે તુ પથરા સાથે માથુ ફેાડ.

સુ०=તું હમણાંથી ધણો ખહેંકી ગયોછે.

વિ०=તું ખહેંક્યો છું કે હું, જોને હાથમાં લાકડો, ઘુટ,
સ્ટોકીંગ્સ એ પહેરી આખા શહેરમાં ફરેછે.

સુ०=હવેતો મારું માથુ દુખવા આવ્યું છે, કેહે તાર નામ શું?

વિ०=અરે હુતોતારા જેવા છપવસેને વેચી સણા ખા.

ઉં પહેલાં તારૂં નામ કહે. પછી મારૂં વળી મરજીમાં
આવશેતો ખતલાવીશ.

સુ०=જે, મને સુત્રધાર કહેછે તથા કોઈ કોઈ વખત વંદ્રા
વનદાસ કહેછે.

વિ०=વાહ ! નામ પાડનારને ધન્યછે. જે મારી કોઈયે
આવું નામ પાડ્યું હોય, તો ખાસડે ખાસડે ઠોકું.

સુ०=હવે માથા કોડ રહેવાદે ને કહે તારૂં નામશું?

વિ०=હા નામતો સંભળાવું પણ લારવા ખવરાવેતો?

સુ०=હા લારવા ખવરાવીશ.

વિ०=સંભળ એકતો મને વિદુરાક કહેછે, ખીજું મ
રકરો કહેછે, અને છેલ્લામાં છેલ્લું નામ રંગલો કહેછે.
પણ ખોલ મારૂં કામ શુંછે?

સુ०=અમે અંહી એક હિંદુમાં કુસંપ એ નામનું નાટક
ભજવી ખતાવવાના છીએ, તેમાં તારી પુરતા મદદ
માગીએ છીએ.

વિ०=ઠીક, પણ મારા વિશેતો જોડી કાણ્યું નથી?

સુ०=નહિં નહિં આપણામાં કુસંપ ઘણો છે તેનું ની
કંદન કરવાની ખીનાછે.

વિ०=ત્યારેતો ઠીક, પણ જોજો લારવા ખમણા ખાઈશ.

સુ०=હવે એ પંચાત રહેવાદે, ખમણાના તમણા ખાજે
પછી કાંઈ?

વિન્=[પેટ પંપાળતો] હાશ ! ત્યારેતો મઝા પડશે.
સુન્=(સમા સામુ જોઈને)હું આપની પાસે નાટક પાત્ર
ગોઠવવાની રજા લેઉં છું. (જાય છે.)

પ્રવેશ ૨જો.

સ્થળ-રાગપુરી, મહાલક્ષ્મીનું ઘર.

મહાલક્ષ્મી અને સુંદરબા.

મહાલક્ષ્મી=(સ્વગત)અહો ! મારી બેનપણીએને મળે છે
જ્યાં હાવસ થઈ ગયા, તોપણ હવે કોઈ આવી નથી,
વારો નથી હું એમને ત્યાં જઈ આવું; નહીંતો
પાછો રીસાળછે, તેથી વળી કાંઈ કાંઈ આવું ખોલશે,
ને દીલને દુઃખ કરાવશે.

[સુંદરબા આવે છે]

સુંદરબા=કેમ બેન વીચારમાં કેમ પડી છે?
મહાલક્ષ્મી=આવો બેન તમારાજ વીચારમાં પડી છું;
આટલા દહાડાથી તમે નહોતાં આવતાં તેજ વિચારમાં
હતી, કેમ વાર કાંઈ કામ હતું કે શું ?
સું=બેન, દરરોજ કામમાંને કામમાં ગુંથાઈ રહ છું, હમણાં
કોઈ ગામથી પરોણા આવ્યા હતા, તેથી રસોઈ તથા બધું

ધરનું કામ મારે કરવાનું કને? મારે ત્યાં દરરોજ પરીણા આવતા, તેથી દરરોજ એમના કામમાંથી નવરી પડતી નહોતી, આજે એમને સીધાવ્યા, ત્યારે મારા થી અંહીં અવાયું.

માં=હોય બેન ! સુએ દુઃખે દહાડા ગાળવા પડેજતો? હશે પણ સાન્ન તાન્ન તો છોકની?

સું=હા બેન, સાજીતો છું તને કેમછે?

માં=મને ઠીકછે, વાર, પેલી અંદન જોડે તારે લઢાઈ થઈ હતી,તે હવે તમે જોડ્યાકે નહીં,લઢાઈ કરવામાં કંઈ માલ નથી.

સું=[ગ્રસે થઈને] શું રાખ, એ નવરીયો મને દરરોજ ચીરાવેછે. હુંતો એને મરતાં સુધી નહીં જોલાવવાની.

માં=અરે ! એ શું જોડ્યા? બેનપણી એક બે જોલ કહેતો સાંખવાએ પડે. વાસ્તે જો મારું કહ્યું સાંભળો તો, લઢાઈ કરવી નહીં એવી મારી મરજીછે.

સું=હું ક્યાં જાણતી નથી, તને એ બધીઆએ શીખવા રાખીછે, જ કહ તારે ના જોલાવવી હોયતો તુંએ ના જોલાવીશ, મારે બધાવગર ચાલશે.

માં=બેન હું તને આમ કહુછું એટલામાં તું અઢીજાય તે ઠીક કરતી નથી.

વિ૦=ઠીક નહીંતો ઠીકરાં ફોડ.

સું૦=ત્યારે, તું એમની તરફથી ખોલેછે અને મારી તરફથી તો કેઈવાર ખોલતી નથી. ત્યારે તારી પ્રાય સખીયોતો એ કેમ ?

મા૦=એન મારેતો સત્ય હોયતે કહેવું પડે, વાસ્તે તારે લગારવારમાં ગુસ્સે થઈ ના જવું નેધયે.

સું૦=હું ખધુએ જાણું છું, ત્યારે હું તો સાચી નહીં કેમ ?
મા૦=ના એન તુંએ સાચી ખરી, પણ એ વાત જવાદે ઉલટું આપણા એની વચ્ચે વિરોધ થાયછે. ખીજની વાત આપણે શા વાસ્તે કરવી નેધયે.

સું૦=ત્યારે જો, એટલી ખધી એનપણીયો વચ્ચે તારે મને શરમીંદો કરી દેવો નહીં.

મા૦=તને ગમેએમ પછી કાંઈ ?

(એવામાં મણીલાલ આવેછે.)

મ૦=(હેઠળથી ધાંટો પાડેછે) ‡ મા કેટલી વાતો કરીશ,

‡ મણીલાલ પોતાની માને તુચ્છકારથી ખોલાવે છે, એનું કારણ એકે તેણે કાંઈ વિદ્યાભ્યાસ કરેલો નથી, અને પુર્ણ અભણ હોવાને લીધે આવા તુચ્છકાર ભરેલા શબ્દો પોતાની માને સંભળાવેછે. માટે સદ્યહસ્થો! છો કરાઓ ને તથા છોકરીઓને ભણાવો, એવી અમારી વિનંતીછે.

લી૦ કર્તા.

ચાલ ઘેર પરોણા આવ્યાછે, અંહીં ઠાહી ઠાહી વા
તો કરવા બેઠાંછે ?

સું= [માહાલક્ષ્મીનાં સામુ જોઈને] જુઓને નીત્ય
નીત્ય પરોણાં આવે, આતે ઘર કેમ પાલવે. હ
મણાંજ પરોણાને વળાવો આવીધું, ને પાછા
વળી ખોજ આવ્યા, કહો હવે આવી ખટપટમાંથી રી
રીતે નવરી થાઉં ?

મા= હશે ચાલ્યાં જાયછે. પણ જોજો મેમાન ને મરોડે
આવી રીતે કહેતાં નહિં. મને ગમેતે કહો તો હું ખેનપ
ણીધું તે સાંખવું પડે, પણ એમને કહેશોતો ઉલટા
ગાંડા ખનશો.

સું= ના ખા અકલતો તમારામાં, કાંઈ અમારામાં અ
કલછે ?

મા= ખેન જુલો, કે મેં તમને કીધું, માફ કરજો.

મણી= મા હજુ કેટલા વાર ! શું કરેછે તે, કયારની
ઉતરતી નથી.

સું= (માહાલક્ષ્મીને) ખેન આવજો આ છોકરો પા
છળ પર્યોછે, તે જવું પડેછે.

મા= ઘણી ખુશીથી જાઓ, વળી કોઈ વખત આવજો.

પ્રવેશ ૩ જો.

સ્થળ-સુંદરખાનું ઘર.

સુદરલાલ, સુદરખા અને મણીલાલ.

સું= (નીસાસો નાંખીને) અરે! આ ખાયડી મને દરરોજ માથા ફેડાવેછે, નાનપણમાં પરણવાથી આવા પરીણામ થાયછે. ખાયડી પોતે માથા ફેરવેછે, તેમ તેના છોકરાને પણ ખગાડેછે. છોકરાને નિશાળે મોકલતી નથી, ને રખડતો કરી નાંખ્યોછે. અરે! પરમેશ્વર મારા શા હાલ. સ્ત્રી, એતો ધરનો પ્રધાન કહેવાય, પણ જો પ્રધાન જ એવો હોય, તો કામ શી રીતે ચાલે. હે! જતી ભાઈયો નાનપણમાં પરણતા નહીં. અરે! આવા દુઃખમાંથી મારો ક્યારે છુટકો થશે. હું જે મહુંછું તે નો તુચ્છકાર કરી ઉલટી તેના ખદલામાં ગાળોનો વરસાદ વરસાવેછે. પણ હજી મણીયો કેમ ના આ વ્યો? અરે! મણીયો પણ ખાડું પજવેછે, ને જો એને માફ તો એની મા ઉપરાશું લેઈ ઉલટો મને ભોંઠો પાડેછે. અરે! પ્રભુ આ દુઃખમાંથી મારો છુટકો લાવ, વળી છોકરો ખોજ છોકરાઓની સાથે લડોને

ઘેર લઢાઈયો લાવેછે, તેમાં મારેજ માયાં પકવવા પ
 ઉછે. ઝેની માતો કોરે જઘ ખેસેછે.

(પણ પેલું કોણ આવેછે.)

મં=ખાપા મારી માતો પેલી મહાલક્ષ્મીને ત્યાં જઘ
 વાતો કરવા ખેઠો હતી.

સુંદરખા=જન અલ્યા ખાપને ડાહ્યો થા તારો ખાપ શુ
 કરશે ?

સું=ચુપ પેલા મેમાન આવ્યાછે ખોલીશ નહીં.

સુદરખા=ચુપ કોને કહોછો ? કાંઈ દખાયેલાં છીયે
 કે શું ?

સું=દખાયેલી નહીં હવે ખોલીશ નહીં, ને રસોઈ કરી
 આપ.

સુદરખા=દરરોજ ઝેવા ગોલધયા આવશે તો મારાથી
 તો નહીં ખને. વાસ્તે હું ને મારો છોકરો ખે જણાં
 જુદાં રહીયું.

સું=હશે જે કરવું હોયતે કરજે પણ હમણાંતો રસો
 ઈ કરી આપ.

સુંદરખા=ના અમારું નક્કી કરોતોજ રાંધુ નહીંતો ન
 હી રાંધી આપ.

સું=રાંધેછે કે નહીં ? નહીંતો હમણાં જઘ લેઈશ.

સુંદરખા=શું કરશો? લો આ ખેડી મારી નાંખવી હોય
તો મારી નાંખો.

[ફેલ કરેછે.]

સું=માઈ સાહેબ કહું છું કે અત્યારે મારી લાજ રા
ખ, કાલથી મેમાનો આવશેતો નહીં આવવા દેજા.

સુંદરખા=ત્યારે એમ ખોલોને, ખોવરાવશેતો ખીવા
ના નહીં સમજ્યાં?

મં=મા મને ભુખ લાગીછે રાંધને ?

સુંદરખા=એટલીવારમાં ભુખે મરી ગયો, તે બકબક
કરેછે.

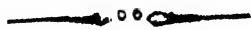
સું=હવે રાંધવા જાને ?

સુંદરખા=હું જાઉં છું હમણાં તૈયાર કરી આપુ છું.

સું=હીક જા.

[સુંદરખા રાંધવા જાયછે.]

સું=(મેમાનોને) ચાલો નાહીલો હમણાં રસોઈ તૈયાર થશે.

પ્રવેશ ૪ થો.

સ્થળ-મહાલક્ષ્મીનું ઘર.

મહાલક્ષ્મી, કમળા, ચંદન અને વિદુષક.

મા૦=(સ્વગત) ખરે સુંદરખાનાં લક્ષણ સારાંતો નથી,
કમળા તથા ચંદન કહેતાં હતાં, તે કાંઈ ખોટું નથી.
સુંદર જેની તેની જોડે લઢવાનોજ વાતો કરેછે.

(કમળા તથા ચંદન આવેછે.)

ક૦=ખેન, શા વિચારમાં પર્યાંછો ?

મા૦=કાંઈ નહીં ખેન.

ચં૦=જે અમારાથી છાનું હોય, તો ના કહેશો.

મા૦=નારે કાંઈ છાનું નથી, સાંભળો, મારા મનમાં આ
વેછે કે સુંદરખા જેવી નીંદા કરનારી કોઈ નથી.
હમણાં ઘોરા દહારા ઉપર મારે ત્યાં આવી હતી,
તે લોકોની નીંદા કરવા ખેઠા ત્યાંથી ઉઠેજ નહીં. ને જે
હું એના મતને મળતો ના આવું, તો મારાતો ભો
ગજ મળ્યા, વળી ટુંકામાં એના ધણીને પાણુ જપવા
દેતી નથી.

ક૦=ખેન તું કરેછે તે સર્વ સત્યછે જુઓને તે

દહાડે ચંદનની નેડે લદો હતી તે જાણુ ઝાડ
ખામયું.

ચં=હશે ગમે તેટલો પણ ખેનપણી છે, હું નથા ખોલતી
તે ઠીક કરજું, નહીંતો ઉલટું લરાઈનું ઘર થાય.

ક=હુંતો કોઈ દીવસ માર્યા વગર છોડું નહી. તું હ
જુ ખરોખર ઝાળખતો નથી.

ચં=હું ખધુંએ જાણું છું પણ લરવામાં કાંઈ માલ ન
થી લરનારનું, મેં કાણું.

ક=ત્યારે શું એની ગાળો ખાઈએ કાંઈ આપણે એના
દુખાએલા છીએ?

ચં=દુખાએલાંતો કાંઈ નથી. પણ જો આપણે એની
સામે ગાળો દેખાવે તો વળી કંકાસનું ઘર થાય વાસ્તે
રુપ ખેસી રહેવું તેમાંજ માલ છે.

ક=વાર તમારી નેડે જ્યારે લરાઈ થાય, ત્યારે આટ
હું રહાપણ લાવજો. પણ જો મારો સામે ખોલશે તો
હું એને જોવા જોવું કરી આપીશ.

મ=એન કમળા તને આટલું કીધું એટલામાં રીસે કેમ
ભરાઈ જાય છે?

ચં=એમાં વળી રીસ શાની? મેં કાંઈ એને ખોટું કીધું છે,
હોય ખેનપણી હોયતે ખોલે ખરી.

ક૦=ઠીક પણ મહાલક્ષ્મી એ અહીં આવી હતી.?

મ૦=ના હમણાંથી આવી નથી, હવે એક બે દોવસમાં આવશે ખરી. કેમ કાંઈ કામ હતું?

ક૦=મારેતો એને રોવીએ નથી, એવી કંકાશીયણનું મેં જોઈતો અન્નપણ ના મળે.

વિ૦=ત્યારે તમે કેવાં છો? હમણાં ચંદનનો તુચ્છકાર કર્યો હતો, પણ એ ના ખોલી, નહીતો તમારો ભવાડો જોવા જોવો થાત.

મ૦=(સ્વગત)જો કમલા અહીં ઘણા વખત સુધી રહેશે, તો ઉલટો બેનપણીયોની વચ્ચે વિરોધ થશે, વાસ્તે અહીંથી રજા આપું એટલે નીંદા કરવા મટે.

(પ્રગટ) બેન માઈ દાલ આજે રમશે તેથી વૈદને ત્યાં જવું છે વાસ્તે વળી કોઈ દિવસ મળજો.

ક૦=ઠીક આ આલ્યા, તારૂં ઘરજ ભાલ્યું હશે. કેમ?

ચ૦=અરે તમે આટલામાં કેમ રીસાઈ જાઓ છો. ખાપડીને દાકતરને ત્યાં જવું છે નહીતો તમારી જોડે આખો દહાડો વાતો કરવા બેસત.

(જાય છે)

પ્રવેશ ૫મો.

સ્થળ-મકુટદાસનું ઘર.

મકુટદાસ, તેની સ્ત્રી કમળા. તથા તેના છોકરો હીરો.

ક૦=(મકુટદાસને) સાંભળોછોકે પેલો સુંદરના બેડે મારે
લઢાઈ થશે. વાસ્તે તમારા ભાઈખંધ સુંદરલાલને
કહેબ્નેકે તેની સ્ત્રીને કબજામાં રાખે. નહીંતો મારાથી
આઘો પાછો શબ્દ ખોલાઈ જશે તો પછી સુંદર
લાલ તમારી પાસે આવશે.

મ૦=વળોશું થયું. ખાપડી સુંદર તો કાંઈ ખોલે એવી
નથી. તારોજ ખવો વાંક હશે.

ક૦=નારે તમારા મિત્રની સ્ત્રીનો વાંક નહીં એવો મારો
વાંક કેમ?

મ૦=હાહા તારોજ વાંક. તું ખાપડી તારી ખેનખણી
એને જપવા દેતી નથી.

ક૦=સાંભળ્યા વગર મારો વાંક તમે શીઝરીતે કહારોછો.

મ૦=ખસ ચુપ એક શબ્દ ખોલોશ નહીં. તારોજ વાંકછે.

ક૦=લો ત્યારે હું વધારાનીજ કેમ? જ્યારે ત્યારે મારો
વાંક કહાડી મને જપીને ખેસવા દેતાજ નથી. લો
ત્યારે હું આ ચાલી,

હીં=ખાપા મારી માને તમે આમં પજવોછો, તો અમે સધલાં જુદાં રહીશું.

મ૦=જનવ કાલ રહેતા હોય, તો આજ રહો.

ક૦=હીંડળા, હીંડ, આપણે આ ઘરમાં આવ્યા, ત્યારથીજ આપણા ભોગ છે.

મ૦=તમે મા દીકરી દરરોજ માડું માયું ફોરાવોછો.

કોઈ દિવસ મને આને આમ કીધું, ને ફલાણીએ મને ગાળો દીધી. ભોગ ! તમારા તમને ગાળો દીધી તેમાં હું શું કરું. કાંઈનું કાંઈ ખોલી આવો તો ગાળોએ ખાવી પડે. તમે જે ખોલો તેનું કાંઈ ન હીં, ને કોઈ તમને કહે તેનું કહેવું.

ક૦=તમને તો અમાડું મોંઢુંજ ગમતું નથી, ત્યારે અમે તો આ આલ્યા.

(જવા માંડે છે)

મ૦=જાઓ તમાડું કામ નથી.

(જાય છે)

પ્રવેશ ૬ ઠો.

સ્થળ-સુંદરલાલનું ઘર. એકાંત ઓરડો.

સુંદરલાલ અને પાછળથી મકુટદાસ તથા વિદુષક.

સું= (સ્વગત) અરે મારા કમનશીબ છે કે આવા કં
કાશીયા ઘરમાં આવી પર્યોછું. પૈસે ટકે તથા સ
ર્વ વાતે સુખીછું, પણ આ કંકાસ મને અડધો ક
રી નાંખેછે. જો સ્ત્રીના ઉપર દાખ રાખવા જાણીછું,
તો તે વળી આપઘાત કરવાની ખીક ખતાવે છે. વા
સ્તે હવેથી મુક્ત થવું તો ઠીક, નહીં તો મારે આ
પઘાત કરવો પડશે.

(મકુટદાસ આવે છે.)

મગ=ભાઈ સુંદર, તું આટલા ખધા વિચારમાં ગરક
થઈ ગયેલો કેમ જાણાય છે? તને શું દુઃખછે? તે મ
ને નિવેદન કર.

સું=દુઃખ તો ઘણુંએછે પણ તમારી આગળ કહે
વાથી મારું શું વળે?

મગ=ના, કહેતો ખરો. મારાથી ખનરો તેટલી મહેનત
કરીશ.

સુ૦=અરે ભાઈ મર્ડદાસ. મારી સ્ત્રી તથા છોકરો મ
ને ઘડી જપીને ખેસવા દેતા નથી. દરરોજ માયાં ફો
રાવેછે, ને મને અરધો કરો નાંખેછે. સાહવારનું
ખાવાનું પણ ખપોરે મળે છે. ને સાંજનું મળે કે
નાઅ મળે. અરે ભાઈ આવા દુઃખમાંથી મુક્ત રી
રીતે થઈશ. (નીસાસો નાંખેછે)

મ૦=અહો ! ખાહુ ભારે દુઃખ, સ્ત્રીઓને ખર નથી આવ
તો, તો મારા જેવા મરદને રી રીતે ખર આવીશ. ?
વિ૦=તમે જો મરદ હતા, તો તમારી સ્ત્રી નાશા કેમ ગઈ ?
સુ૦=અરે તમારે મનતો હસવું છે, પણ મારો જીવ જ
યછે, હાડીયાને મન હસવું, ને દેહકાનો પ્રાણ જાય,
તેવી રીતે તમે મને કરોછો. હાંમત આપવાને ખદલો
હલટા હસોછો. ફોલ્લા ઉપર દાઝ્યા ખરોખર કરોછો.
મ૦=જો તને ખોટું લગ્યું હોય તો તારાં કર્યા તું ભો
ગવ. મારે કંઈ નથી, હું તો એમ કહું છું કે તું
એના ઉપર દાખ રાખ.

સુ૦=(કાયરથઈને) શું દાખ રાખું ? અરે હલટો એતો
આપઘાત કરવાનો ભય ખતલાવેછે.

મ૦=તમારા કર્યા તમે ભોગવો ત્યારે અમારે શું ?

મું=તેતો છેજ તો તમે કાંઈ ભોગવવા આવશો?

મ૦=વારૂ, બધું જાણ્યું. આવજો જાઉં છું.

(જાય છે.)

પ્રવેશ ૭ મો.

સ્થળ-મરુટદાસનું ઘર.

મરુટદાસ, કમળા.

મ૦=(સ્વગત) બપોર થવા આવ્યા તોપણ એતો નાજ આવી, ને જુબ બહુ લાગી છે, ખરે તેણીનું કહેવું ખરાખર હતું. ઊલટી સુંદરની સ્ત્રીનું ઉપરાણું લેઈ એને કાઢી મુકી. સુંદરલાલ તો ખરેખરો ખાયસો છે, એને તેની સ્ત્રી ઘણાંજ અટક્યાલી છે, અથવા આરાં અવળાં ભરમાવી લઢાવી મારવાનો વાત કરે છે. નક્કી તેણીને સુંદરે કાંઈ કીધું હશે. ને તેમાં તદ્દન વાંક સુંદરનો છે એ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે. પણ પેલી છોકરી ખોલાવવા ગઈ છે તે ક્યારે આવશે?

[છોડી કમળાને લઈને આવે છે.]

ક૦=કેમ ખોલાવવા મોકલી હતી, કામ નહોતું ને?

મ૦=તદ્દન હું એ વાતથી આજુબાજુ હોતો તેથી મેં

તને વગર વાંકે કાઢી મુઠી. હવેથી એ સુંદરલાલ
તથા તેની સ્ત્રીનો કાંઈ ઘાટ કરવો ધારૂં.

ક૦=અરે એ સુંદર જેવી નીંદા કરનારી તથા આહું

અવળું સમજાવનારી કોઈ નથી,

મ૦=હીક, હવે પેટમાં ભુખ લાગીછે તેનો કાંઈ ઉપાય કર.

ક૦=કરૂં છું પણ હવેથી સુંદરલાલને ઘેર ના જાઓ એ
તું વચન આપોતો?

ક૦=લે આ વચન કોઈ દિવસ મારે એને ત્યાં પગ પાણી
ના મુકવો, એવા નામરદને ત્યાં ગયે શું ઉધડે?

પ્રવેશ ૮ મો.

સ્થળ—મહાલક્ષ્મીનું ઘર.

મહાલક્ષ્મી, સુંદરબા, ચંદન, કમળા, સિપાઈ.

મા૦=(સુંદરબાને) જુઓ તમે સાંભળો તો એક વા
ત કહું.

સું૦=કહોને, મારે ના ક્યારેછે?

મા૦=તમે ચંદન જોડે લડ્યા હતા, પણ ચંદન કહેતી,
હતા, કે હોય એનપણી હોય તે ગમે તે ખોલે. તમે

ગમે તેટલા ખોલ્યા પણ ખીચારી ચંદને એકે શબ્દ તમને આધો પાછો કીધો નથી. વાસ્તે જો મારૂં કહ્યું માનો તો એની જોડે ખોલો. વેર રાખ્યામાં કાંઈ માલ નથી.

સું=તમારૂં કહેલું ધણે દરજ્જે ખરૂં છે પણ જ્યારે મને કાંઈ ચીડીયા શબ્દ કહેછે, ત્યારે મારો મીનજ જ તો રહેછે.

વિ=માનજ જતો રહેતો હોયતો, હું કહું એમ કરો પથરા સાથે માથું ફેરો, એટલે મીનજને હુકમમાં રાખી શકશો.

મા=ત્યારે મીનજના ઉપર લગાર દાખ રાખો.

સું=વારૂં પણ પેલી કમળા શું ખોલતી હતી?

મા=કહેવામાં કાંઈ માલ નથી ઉલટી લડાઈ થાય.

સું=ના કહોતો ખરા, આપણે કાંઈ દખાએલા છીએ?

(કમળા ખારણા પાછળ આવી સાંભળેછે)

મા=ના વળી પાછી પંચાત થાય વાસ્તે એ વાત રહેવાદો.

સું=તમે એનાથો ખીનોછો કેમ? કાંઈ આપણે એના ખાપના દખાએલા છીએ કે રહીયે ?

[કમલા એક દમ અંદર આવીને]

ક૦=અલી ખાપ કેને સાંભળાવેછે વધારે આશુ કેને કહેછે
એતો જે હાયતે સાંભળે, હું નહી સાંભળવાની,
સમજી ?

સુ૦=ત્યારે હું એ નહીં સાંભળવાની? શા વાસ્તે તું મારી
નીકા કરેછે ?

ક૦=કોણ કરેછે? કેને ખીક ખતલાવેછે?

(ચોટલો આલી ઝાડના પેઠે લડેછે)

મા૦=જો લડવું હોય, તો મારા ઘરની ખાહાર નત્યા
[ઘરની ખાહાર કાઢેછે ત્યા સીપાઈ આવેછે ને પક
ડી લેઈ જાયછે]

પ્રવેશ ૧મો!

સ્થળ-રામપુરીમાં વેપારીઓને બેસવાની જગ્યા.

૧ વેપારી=(ખીજનને)અથવા પેલી જે ખાઈડીયોનું શું
થયું ?

૨ વેપારી=કમલાને જે વરસની શીક્ષા થઈ, અને સુંદ
ને એક વરસની થઈ.

૩ વેપારીએમ કેમ, સુંદરને આછી કેમ? ને કમલાને વધારે થઈ.

૨=ગુનહો એમ શાખીત થયોકે, કમલા પેહેલા સુંદરને ખાઝી, અને મારવા મંડી, પછી સુંદર ખાઝી. જો કમળા પેહેલી ના ખાઝો હોતતો લઢાઈ થાત નહીં, વાસ્તે કમલાને વધારે થઈ.

૩=ખરેખર છે. [પણ પેલો ઉતાવળથી કોણ આદેશે]

૪=તમને કાંઈ ખબર છે ?

૧=ના કાંઈ નવાઈની વાત હોયતો કહો.

૪=પેલી સુંદર તથા કમલાની વાત જાણો છો?

૨=અહો તેમાં તમે શી નવાઈની વાત કીધી એતો અમને ખબર છે.

૪=પણ એમના ધણીનો કેશ સાંભળો તો ખરા.

૩=હા અથથી તે ઇતી સુધી તેનું વૃતાંત કહી સંભળાવો.

૪=સાંભળો:-

તમે જાણતા હશેકે, સુંદરલાલ તથા મરુટદાસને બેરખંધાયુ છે. પછી મરુટદાસે તેને મારી નાંખવાનો વીચાર કર્યો. પછીથી સુંદરલાલને ઘેર ગયો, અને કીધું કે મેં તારી જોડે બેરખંધાયું તે બહુ જ ખોટું કર્યું. વાસ્તે આજે ઉજાણી ખાઈ આપણા લાંબા વખ

તનાં બેર પુરાં કરીએ. આથી સુંદરલાલ ને તે બેજાણા ગામ બહાર એક વારીમાં ગયા. તે ઠે કાણુ મર્કટદાસે એક માણસને સાધી રાખ્યો હતો, તે આવ્યો ને સુંદરલાલને મારવા મંડ્યો. પણ એટલામાં સીપાઈએ આવી પહોંચ્યા, અને બધાને પકડીલેઈ ગયા, ત્યાં આગળ મર્કટદાસને સાત વરસનો સખત મજુરીની ટીપ મારી. અને તે સાધી રાખેલા માણસને ફાંસીએ દેવાનો છે, કારણકે તે માણસે એક સીપાઈને મારી નાંખ્યો હતો.

૩=તમારું કહેવું ખરું છે, જુઓ સુંદરલાલ ભોળીએ હતો, તથા કુસંપે એનામાં પ્રવેશ કર્યો નહોતો. તેથી કેવો સુખ ભોગવે છે, અને મર્કટદાસ તથા તેની સ્ત્રી બે જાણુ કેદમાં પડ્યા. વાસ્તે કુસંપ નહીં થવા દેવો.

૪=આલો હવે વખત થવા આવ્યો છે, વળી કોઈ પ્રસંગે કુસંપ વિષે ભાષણ આપશું.

(- જાય છે.)

સર્વ પાત્રો મઢી!

રાગ કલ્યાણ.

હે વીરાંભરા પ્રભુ સત્યના નીધી,
 વિધને વિદારો તારી છે, અજબ કૃતી. હૃ૦
 જ્ઞાન નોધાન ગુણના હામ સદ્ગુણદીના ગ્રામ,
 કૃપા કરી આ રંક બાળને આપો અંતરયામ. હૃ૦
 મુળ પ્રખ્યાત જગ વિખ્યાત વિદ્યા વંતા વીર,
 દૃષ્ટોત દીર્ઘ રૂપી વચનો સહ માનો રાખો ધીર,
 અનુભવ હીન શીવદીન સદ્ ભક્તીમાં લીન;
 કૃપા કરો આ આર્ય બંધુનો ન્યાય તખ્ત નવ છીન;
 અસહુનો મુળ કુસંપ, કલ્મશો ને કંકાસ,
 દુર કરી આ રંક બાળની પુરશો પુરી આશ. હૃ૦

ગીતી.

ગુજર ગાથામાંથી નાટક રૂપે રચ્યો કુસંપ ખેલ;
 તે આ વીદતજ જનને ખતાવીઆછે અપુરવી, આ વેળા

પ્રથમ અંક સમાપ્ત.

[વિનંતી.]

સદ્ગુણસ્થો—કુસંપ ધણું કરી સારા માર્ગે દોરાવ
તા મોણરાને ખરાબ રસ્તે ઉતારેછે. કુસંપથી ખે ભાઈ
હોય, તોપણ લઢી મરેછે. મા, દીકરો, ભાઈ ખેન, આ
દીને કુસંપ હેત તબ્બેછે. વળી ઇતિહાસમાં જોશોતો
માલમ પરશે કે, પૃથુરાજ તથા જયચંદ્રની વચ્ચે કુસંપે
પ્રવેશ કર્યો તો તે ખન્નેનું રાજ્ય મહમદધોરીના હાથમાં
ગયું. પૃથુરાજ જે શુરો કહેવાતો હતો અને ધણી લડાઈ લ
ઢી શુરવીરનું નામ મેળવ્યું હતું. તેવા શુરવીરને પણ
આ તુચ્છકારક કુસંપે પાયમાલ કરી નાખ્યો હતો. પૃથુ
રાજ અને જયચંદ્રને જ્યાં સુધી સ્નેહ હતો, ત્યાં સુધી
મહમદધોરો તેને જીતી શક્યો નહીં. પણ જ્યારે કુસંપે
તે ખન્નેને જુદા પાડ્યા, ત્યારે મહમદધોરો ખન્નેના
ઉપર ફાળ્યો. હાલમાં ધણાંક સ્ત્રી પુરૂષો કોઈની
નીંદા કરવાની આવે, તો પોતાનું ગમે તેવું કામ હોય
તે પરતું મુકી તેની અંદર સામેલ થાયછે. પણ જ્યારે
પોતાની નીંદા થાયછે ત્યારે ગુસ્સે થાયછે. અને કોઈ
કોઈ વાર લઢાઈ પણ કરેછે; તે કરતાં બહુતર એ છેકે
કુસંપ કરવો નહીં કોઈની નીંદા નહીં કરવી, કોઈને

આરાં અવળાં અડાવી ખીજના ઉપર રોષ ના કરવો,
છેલ્લી અટલો વાનંતી છે, કે પુરૂષો તથા સ્ત્રીઓએ
પોતે તથા પોતાનાં છોકરા ને નીંદાની વાતો કરાવવા
દેવો નહીં. કુસંપથી કેવા પરિણામ થયાં તે આ નાટક
માં વાંચેથી માલુમ પડશે. તથાસ્તુ.

ભુવનયુક

માફ કરશે.

જાહેર ખબર*

આ ચોપડી નીચે લખેલે દેકાણેથી રોકડી કીમતે
મળશે:—

અમદાવાદ—ચંદુલાલ લલુભાઈ ઝવેરી.

મુંબઈ—મહારુખ સુનીલાલ ઝવેરી. દે. બોયખલા.

માણસા—ભગુભાઈ કુતેચંદ. ધારભારી.

અમારી તરફથી વેચતા કે અપેક્ષિતા નાટક રૂપે
ને સત્યાસત્ય વિચાર નીરૂપણ નિબંધ રૂપે ૪૦૦ ગ્રહા
ક મળે બહાર પાડવામાં આવશે, આગળથી ગ્રહાક થતા
૨ માણસ પાસેથી અગાઉથી કિંમત રૂ. ૦-૩-૦ ને પા
છળથી રૂ. ૦-૬-૦ પડશે. ને ખાંતની અગાઉ રૂ. ૦-૮-૦
ને પાછળથી રૂ. ૦-૧૨-૦ ટપાલ સાથે.

સોઈનોટ્સ આન ગુજરાતી ગ્રામર બુક્ક રહીછે.
જેઆ સાહેબને જ્ઞેષ્ઠ અથવા તેઓએ નીચે લખેલે દેકાણેથી
રોકડી કીમતે મંગાવવી. કિંમત ૧ આનો આવે મોકલવામાં
આવશે. દેસાવરના ગ્રહાકોએ પોસ્ટેજ વાગ્યાનો મોકલવો.

અમદાવાદ

ઝવેરીવારામાં.

}

ચંદુલાલ લલુભાઈ ઝવેરી.

પાને ૩૨મે કરવોને બદલે કરાવવો, અને કરાવવોને
બદલે કરવા, પાને ૧૯મે લીટી ૧૨મી રમને બદલે નરમ
અને પાને ૨૫મે લીટી ૮મી કને બદલે મ પાને ૯મે
લીટી ૧૪મી પુરતાને બદલે પુરતી વાંચવી.

